

Kornai János 90 éves

PUBLICISZTIKA - LXII. évfolyam, 3. szám, 2018. január 19.

Persze csak papíron ennyi idős: továbbra is a korát meghazudtoló, a tanítványai számára is irigylésre méltó lendülettel műveli a közgazdaság-tudományt és vesz részt a közéletben. Holott igazán jó lelkiismerettel dőlhetne hátra, hiszen kevesen mutathatnak fel az övénél tekintélyesebb tudományos életművet és nemzetközi elismertséget, a kortárs hazai közgazdászok közül pedig egyedülálló világhírré tett szert. Kornai János olyan fogalmak megalkotásával írta be magát az egyetemes közgazdaság-tudományba, mint a krónikus hiánygazdaság, a puha költségvetési korlát, a bürokratikus koordináció. Számos nyelven kiadott, nagy hatású művei példamutató tudományos habitusát is megvilágítják. Fegyelmezettsége, fogalomalkotásának és kérdésfeltevésének precizitása, törekvése a logikai zártságra és az alapos diszkusszióra, idegenkedése bármiféle „maszatolástól” csupa olyan vonás, amely szakmánkban sokáig „hiánycikknek” számított, és még ma sem általános.

Kornai János számomra „a” tudomány és „a” tudós megtestesülését, munkássága pedig a „gondolkodás iskoláját” jelenti. A hetvenes évek elején, elsőéves egyetemistaként olvastam 1957-ben kiadott könyvét, *A gazdasági vezetés túlzott központosítását*, amely segített megértenem a kort, amelybe beleszülettem. Nagy szerencsém volt, hogy bebocsáttatást nyertem az 1971-ben megjelent *Anti-equilibrium*ról tartott, szűk körű szemináriumára, ahol beleszagolhattam abba a kutatói igényességbe, amelyet Kornainak nemcsak a munkássága, hanem személyisége is sugárzott. Megfelelő előképzettség híján akkor nem is a mű mondanivalója hatott rám elsősorban, hanem módszertana: könyvének matematikai pontosságú felépítése, a definíciók és a megállapítások világos logikája, módszerének (gondolatkísérlet) és tudományos megközelítésének (leíró-magyarázó elmélet) kendőzetlen vállalása. Mondandójának bátorságát a megjelent kritikák és a Marx nevét viselő egyetemem kirekesztő magatartása nyomatékosította: a néhány diáknak tartott szakszemináriumán kívül akkoriban még csak a Chikán Attila vezette szakkollégiumban állhatott szélesebb publikum elé.

1980-ban megjelent korszakos művét, a szocialista rendszerről átfogó képet nyújtó, azt a hiánygazdaság jelenségén keresztül megragadó *A hiányt* bibliaként forgattuk néhány nemzeti bankos kollégámmal, saját kis szemináriumainkon megbeszélve-értelmezve annak gondolatmenetét és megállapításait. A nyolcvanas években már volt egyetemem is rehabilitálta Kornait: megnyitotta kapuját a közgazdaság-tudomány iskolateremtő alakja és nagy hatású könyve előtt.

A direkt politizálástól az 1956-os kudarc után visszavonult, „csak” a tudományos műveivel ható Kornai az újabb fordulat idején, 1989-ben ismét kibújt rövid időre a tudósi „talárból”: *Indulatos röpirat a gazdasági átmenet ügyében* címmel kiadott könyvében átfogó programjavaslatot fogalmazott meg, amelyben – az akkor uralkodó nézetekkel szemben – a tulajdonviszonyok fokozatos átalakítását gyors stabilizációs műtéttel párosítva ajánlotta. Bár e kitérőt követően visszatért a tudományos közleményekhez (miként az 1992-ben angolul és magyarul egyszerre megjelent műve, a kritikai politikai gazdaságtanként aposztrofált *A szocialista rendszer is tanúsítja*), mind gyakrabban érezte szükségét annak, hogy a szélesebb közönséghez is eljuttassa nézeteit. Napi- és hetilapokban megjelent cikkeiben, interjúiban a rendszerváltozással elindult folyamatok megtorpanása, majd egyre nyilvánvalóbb visszafordulása, a demokrácia elsorvadása fölötti aggodalmát fejezi ki.

Tavaly ősszel *Láttelek* címmel rendezte kötetbe a 2010-es „rendszerváltást” követően az Orbán-rendszerről megjelentetett írásait. Ezekben a tudományos rendszerezés igénye mellett a politikai hitvallás, a tudósi attitűd mellett a közéleti szerep vállalása, a higgadt elemzés mellett az indulat is megjelenik. A

tudós emberé, akit nem csupán a tudományos megismerés iránti vágy hajt, hanem a hazájául adatott ország iránt érzett felelősség is fűt.

A magánéletét magánéletnek tekintő Kornai János a kétezres évek elején mégiscsak vállalkozott „rendhagyó” önéletrajza megírására. A 2005-ben megjelent *A gondolat ereje* nem leplezi, hogy szerzője legfontosabb, az egész életútján átívelő vívódását a politika és a tudomány közötti választás dilemmája okozza. Ha valaki az ötvenes évek Magyarországon kezdő pályafutását, és később, „világpolgári” rangot elérve is magyar kutató és állampolgár marad, ha a nemzetközi tudományos közeg mellett a hazai közélet részeseként éli meg a hatvanas és nyolcvanas évek reformjait, majd a rendszerváltást, annak valóban számot kell adnia politikai szerepvállalásairól éppúgy, mint azok hiányáról. Miközben a könyv jól követhető áttekintést kínál a tudós műveinek gondolati egymásra épüléséről, számomra a leginkább megkapó olvasata az volt, amelyből a legszemélyesebb Kornai-kép, az önmaga döntései fölött vívódó, az önmaga cselekedetein moralizáló ember képe rajzolódik ki.

Bár formailag sose tartoztam Kornai Jánosnak az MTA Közgazdaság-tudományi Intézetében vezetett kutatócsoportjába, a nyolcvanas évektől több kutatásában is részt vehettem. E munkák „gyümölcsként” sokat tanultam tőle, és baráti kapcsolatba kerülhettem vele. És közben a „kornais” igényesség „nyűgeit” is megtapasztalhattam. Azt, hogy a legkisebb pongyolaság sem engedhető meg, és hogy csak precízen megfogalmazott kérdésekre érdemes válaszolni. Azt, hogy a legegyszerűsebbnek tetsző állítást is tesztelni kell, ha egzaktan bizonyítani nem lehet is. Azt, hogy a legintuitívabb meglátás is csak üres locsogás addig, amíg legalább logikai áttételeken keresztül nem vezethető le a megfigyelésekből. Kornai János a „puhaságot” nemcsak a költségvetési korlátból, hanem a közgazdaság-tudomány műveléséből is szerette volna kiirtani. „Iskolája” kemény, hallatlan önfegyelmet igénylő műhely. Ám aki csak egy kurzus erejéig is kijárta, maga is sokat gazdagodhatott.

Isten éltesse, kedves János! Élj még jó egészségben sokáig, és – okulásunkra – továbbra is oszd meg velünk tudományos „gondolatkísérleteidet” és közéleti meglátásaidat.